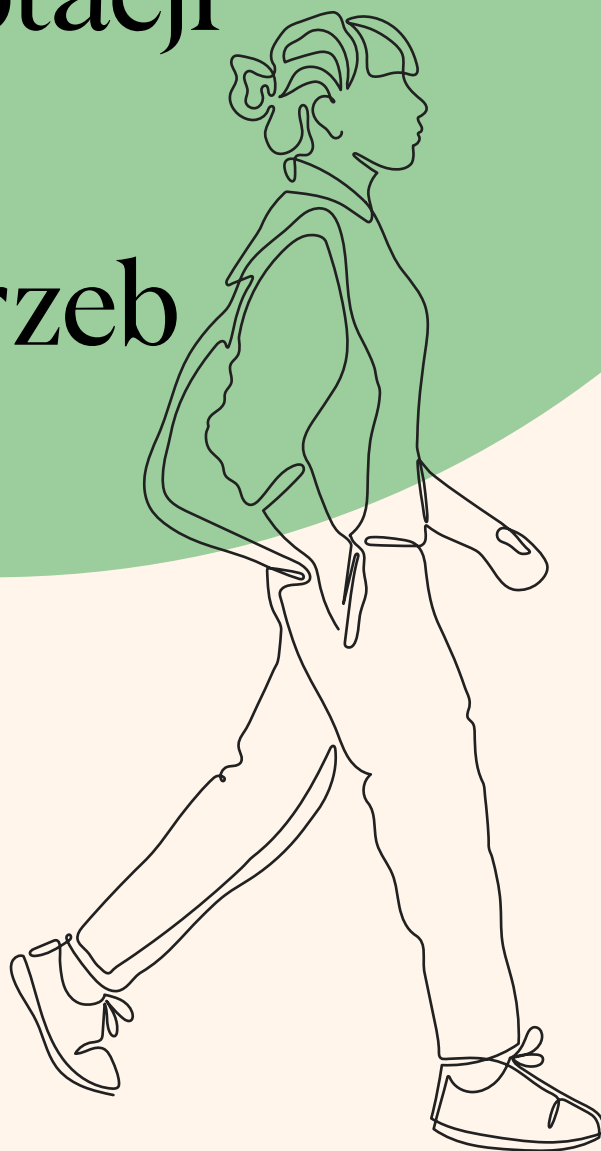

Poradnik dla koordynatorów szkolnych

Zasady adaptacji Metody do różnych potrzeb

Material towarzyszący
Przewodnikowi po
Metodzie Peer Support

Fundusze Europejskie
dla Rozwoju Społecznego

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Wprowadzenie

Planując działania w zakresie wsparcia rówieśniczego, warto uwrażliwiać jego uczestników i uczestniczek – zwłaszcza schoolworkerów – na indywidualne potrzeby koleżanek i kolegów, które mają istotny wpływ na ich codzienne funkcjonowanie w szkole.

W każdej grupie rówieśniczej znajdują się uczniowie z różnorodnymi potrzebami edukacyjnymi, określonymi w Rozporządzeniu Ministra Edukacji z 2023 roku. Dotyczy ono dzieci objętych szczególną opieką psychologiczno-pedagogiczną. Potrzeby te mogą wynikać między innymi z:

- ☞ niepełnosprawności,
- ☞ niedostosowania społecznego,
- ☞ zagrożenia niedostosowaniem społecznym,
- ☞ zaburzeń zachowania lub emocji,
- ☞ szczególnych uzdolnień,
- ☞ specyficznych trudności w uczeniu się,
- ☞ deficytów kompetencji oraz zaburzeń sprawności językowych,
- ☞ choroby przewlekłej,
- ☞ sytuacji kryzysowych lub traumatycznych,
- ☞ niepowodzeń edukacyjnych,
- ☞ zaniedbań środowiskowych (związanych z sytuacją bytową, sposobem spędzania wolnego czasu lub relacjami społecznymi),
- ☞ trudności adaptacyjnych wynikających z różnic kulturowych lub zmiany środowiska edukacyjnego (np. wcześniejsze kształcenie za granicą).

Poniżej przedstawione zostały propozycje dostosowania projektu wsparcia rówieśniczego do wybranych potrzeb, z którymi mogą mierzyć się uczniowie i uczennice – z myślą o tworzeniu bardziej inkluzyjnego i wspierającego środowiska szkolnego.

Uczniowie z niepełnosprawnością fizyczną

To bardzo duża i bardzo różnorodna grupa uczniów i uczennic, która powinna być rozpatrywana w kilku kategoriach. To, co łączy i jednoczy wszystkie te osoby, to ich ograniczenia w kontaktach z pełnosprawnymi rówieśnikami oraz bardzo często zaniżona samoocena. Kontaktując się z osobami z niepełnosprawnością, należy uświadomić schoolworkerom, że jest to w pełni wartościowa osoba, która ma trudności lub deficyty tylko w niektórych obszarach jej funkcjonowania. Nie wolno jej wyręczać i robić czegoś za daną osobę, gdyż może to powodować odwrotny od zamierzonego skutek. Często osoby z danym rodzajem niepełnosprawności potrafią rekompensować braki w innych, nadzwyczajnych dla osób w pełni sprawnych, czynnościach. Tak np. osoby niewidome potrafią często zastąpić zmysł wzroku zmysłem dotyku.

Uczniowie i uczennice z niepełnosprawnością fizyczną często mają ograniczenia z mobilnością, co utrudnia ich codzienne funkcjonowanie, a także uczestnictwo w zajęciach pozalekcyjnych czy interakcjach z innymi uczniami i uczennicami.

Praktyczne wskazówki:

Należy upewnić się, że wszystkie przestrzenie, w których odbywają się spotkania grup wsparcia, są dostępne dla uczniów/uczennic z ograniczoną mobilnością. Warto sprawdzić, czy uczeń/uczennica może swobodnie dotrzeć na miejsce spotkania – na przykład, czy w budynku znajdują się podjazdy, windy, szerokie drzwi, brak progów. By to sprawdzić, najlepiej wziąć wózek, którym porusza się osoba z niepełnosprawnością ruchową, i spróbować przeprowadzić go w różne miejsca szkoły lub innej wykorzystywanej przestrzeni. Jeśli dostępność jest ograniczona, spotkania powinny odbywać się w przestrzeniach w pełni dostosowanych.

Kolejnym istotnym aspektem jest dostosowanie proponowanych aktywności do możliwości fizycznych uczestników i uczestniczek. Warto planować działania, które nie wymagają dużej sprawności ruchowej – takie jak gry planszowe, wspólne projekty artystyczne, rozmowy w kręgu, zajęcia kreatywne czy warsztaty tematyczne.

Należy zadbać o przygotowanie wszystkich uczniów i uczennic w szkole, a w szczególności school-workerów w zakresie podstawowych zasad udzielania wsparcia uczniom z niepełnosprawnością fizyczną. Powinni wiedzieć, jak bezpiecznie pomóc w poruszaniu się, a jednocześnie mają oni być świadomi cienkiej granicy między wspieraniem a wyręczaniem. Ważne jest, by każdorazowo zapytać o zgodę na pomoc i dostosować się do indywidualnych potrzeb ucznia/uczennicy.

Uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną

Istnieją cztery stopnie niepełnosprawności intelektualnej: lekki, umiarkowany, znaczny i głęboki.

Uczniowie i uczennice z niepełnosprawnością w stopniu lekkim realizują tę samą podstawę programową, co uczniowie i uczennice w normie intelektualnej. Wśród tej grupy uczniów to właśnie oni najczęściej uczęszczają na zajęcia do szkół ogólnodostępnych. Natomiast uczniowie i uczennice z niepełnosprawnością umiarkowaną i znaczną są prowadzeni według specjalnie dla nich przygotowanej podstawy programowej, która jest dużo bardziej konkretna i skierowana na umiejętności praktyczne. Uczniowie i uczennice z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu głębokim wymagają całościowego wsparcia – edukacyjnego, rozwojowego i opiekuńczego – realizowanego według indywidualnych programów, często z wykorzystaniem alternatywnych form komunikacji. W rozumieniu prawa oświatowego nie są uczniami/uczennicami, tylko zgodnie z Rozporządzeniem z 2013 roku są uczestnikami/uczestniczkami zajęć rewalidacyjno-wychowawczych (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 kwietnia 2013 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania zajęć rewalidacyjno-wychowawczych dla dzieci i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim).

Osoby te uczą się głównie umiejętności podstawowych i funkcjonują w środowiskach specjalistycznych, z dużym udziałem terapeutów i opiekunów.

Uczniowie i uczennice z niepełnosprawnością intelektualną mogą potrzebować bardziej indywidualnego podejścia do nauki i wsparcia emocjonalnego, im głębszy stopień niepełnosprawności, tym większego wsparcia i dostosowania metod wymaga praca z danym dzieckiem. Kluczowe będzie zastosowanie jasnych, prostych metod komunikacji.

Praktyczne wskazówki:

W pracy z uczniami z niepełnosprawnością intelektualną zaleca się korzystanie z konkretnych przedmiotów, prostych symboli, zdjęć, rysunków lub materiałów wideo. Wizualizacje mogą znacznie ułatwić zrozumienie przekazu. Na przykład zamiast długiego opisu warto użyć zdjęcia schoolworkera z napisem: „Pomogę Ci, jeśli będziesz miał problem”. Taka forma ułatwia zrozumienie, że można zwrócić się po pomoc. Ważne jest jednak, aby wykorzystywane pomoce nie były zbyt infantylne – powinny być dostosowane do wieku i możliwości percepcyjnych ucznia.

Równie istotne jest posługiwanie się prostym, zrozumiałym językiem. Należy unikać skomplikowanych konstrukcji zdaniowych, abstrakcyjnych pojęć i specjalistycznego słownictwa. Polecenia i komunikaty powinny być krótkie, konkretne i jednoznaczne.

Uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną mogą potrzebować więcej czasu na zrozumienie informacji oraz na udzielenie odpowiedzi. Schoolworkerzy powinni być świadomi tego, jak ważne jest, by nie poganiać ucznia, dawać mu przestrzeń na reakcję i zauważać tzw. reakcje odroczone – odpowiedzi, które pojawiają się z opóźnieniem.

Jeśli uczniowie korzystają z oprogramowania wspomagającego ich funkcjonowanie, schoolworkerzy powinni znać podstawy jego obsługi. Przykładem mogą być aplikacje wspierające komunikację, takie jak „Mówik”, przeznaczone dla osób mających trudności z mową werbalną.

Uczniowie z niepełnosprawnością wzrokową

Uczniowie z niepełnosprawnością wzrokową to osoby niewidome, słabowidzące, niedowidzące, których rozwój intelektualny najczęściej przebiega prawidłowo. Uczniowie słabowidzący korzystają z materiałów o dużym kontraście, powiększonej czcionce i pomocy optycznych, a niewidomi – z pisma Braille’a, tyflomap i syntezy mowy. Kluczowe jest uporządkowanie przestrzeni oraz umożliwienie im poznawania otoczenia dotykem i dźwiękiem.

Uczniowie ci mogą doświadczać trudności emocjonalnych, takich jak niepewność, lęk przed nowymi sytuacjami czy izolacja społeczna. W pracy z takim uczniem ważna jest empatia, cierpliwość i jasna komunikacja. Warto opisywać im to, co się dzieje wokół i dawać przestrzeń do działania we własnym tempie. Odpowiednie wsparcie w codziennych sytuacjach buduje ich poczucie bezpieczeństwa i pewność siebie. Z należyтым wsparciem funkcjonują aktywnie w grupie rówieśniczej i szkolnej.

Praktyczne wskazówki:

Należy zadbać o dostępność materiałów – na przykład informujących o Metodzie i możliwościach uzyskania wsparcia w szkole – w wersji brajlowskiej lub w formatach cyfrowych, które uczniowie mogą odczytywać za pomocą specjalistycznych programów (np. czytników ekranu czy programów przetwarzających tekst na mowę).

Uczniowie z niepełnosprawnością wzrokową mogą potrzebować wsparcia w orientacji w przestrzeni szkolnej. schoolworkerzy powinni wiedzieć, jak bezpiecznie i z szacunkiem udzielić pomocy w poruszaniu się – np. proponując ramię do podprowadzenia i informując o ewentualnych przeszkodach na drodze.

W pracy z osobami słabowidzącymi warto korzystać z dużych, kontrastowych grafik, wyraźnych plansz oraz pomocy wizualnych, które przedstawiają kluczowe punkty spotkania. Wszystkie materiały powinny być przygotowane z myślą o łatwym odczycie – czytelna czcionka, unikanie drobnego druku i odpowiedni kontrast mają tu duże znaczenie.

Dodatkowo warto umożliwić uczniowi/uczennicy wcześniejsze zapoznanie się z planem spotkania i pomieszczeniem, w którym się ono odbędzie – to zwiększa jego/jej komfort i poczucie bezpieczeństwa.

Uczniowie z niepełnosprawnością słuchową

Uczniowie i uczennice z niepełnosprawnością słuchową to osoby niesłyszące lub niedosłyszące, które mogą mieć trudności z komunikacją i odbiorem informacji dźwiękowych. Ich rozwój intelektualny zazwyczaj przebiega prawidłowo, ale brak dostępu do pełnego przekazu językowego może wpływać na rozwój mowy, języka i kompetencji społecznych. Osoby te posługują się alternatywnymi metodami wsparcia komunikacji – językiem migowym, mową wspartą odczytywaniem z ust, mogą też używać aparatów słuchowych i implantów ślimakowych.

W szkole potrzebują jasnej komunikacji, wspomagania wzrokowego (np. napisy, plansze, gesty). Warto mówić wyraźnie, ale zachowując naturalny sposób wypowiadania się, nie krzyczeć, patrzeć na ucznia/uczennicę podczas rozmowy i unikać zasłaniania ust.

Osoby te mogą czuć się wykluczone z życia towarzyskiego, zwłaszcza gdy trudno im zrozumieć rozmowy w grupie. Ważne jest wspieranie ich w budowaniu relacji rówieśniczych i zapewnienie im czasu na wypowiedź.

Praktyczne wskazówki:

W pracy z osobami z niedosłuchem lub niesłyszącymi warto nauczyć się chociaż podstawowych znaków języka migowego – nawet minimalna znajomość tego języka lub innych alternatywnych metod komunikacji może znacząco ułatwić porozumiewanie się i pokazać otwartość oraz szacunek.

Podczas wspólnego oglądania filmów edukacyjnych, wykładów lub prezentacji należy upewnić się, że materiały te zawierają transkrypcję lub napisy. Schoolworkerzy i koordynatorzy szkolni powinni korzystać z napisów podczas spotkań oraz zwracać uwagę, by mówić z twarzą skierowaną w stronę rozmówcy, nie zasłaniając ust – umożliwia to lepsze odczytywanie mowy z ruchu warg.

Warto również sprawdzić dostępność środków technologicznych wspomagających słyszenie, takich jak pętle indukcyjne, systemy FM czy mikrofony bezprzewodowe. Ułatwiają one komunikację szczególnie w przestrzeniach o słabej akustyce lub podczas spotkań grupowych.

Spotkania rówieśnicze powinny odbywać się w miejscach cichych, dobrze oświetlonych i uporządkowanych, co sprzyja komunikacji niewerbalnej – umożliwia korzystanie z mimiki, gestów oraz mowy ciała.

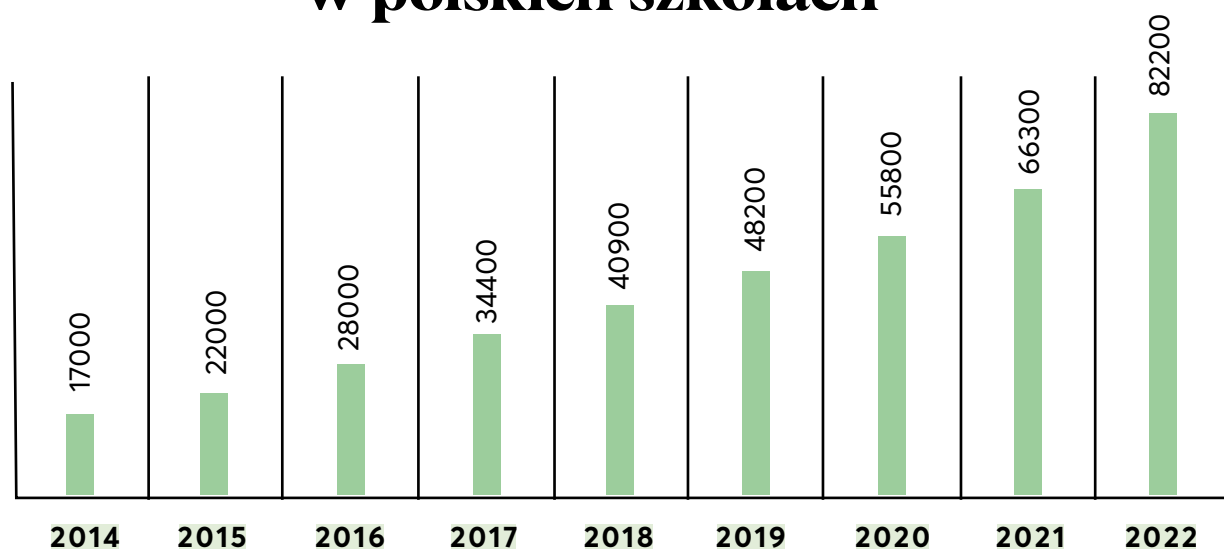
Ważne jest również zwrócenie uwagi na sposób mówienia, aby schoolworkerzy mieli świadomość, że tempo mówienia, artykulacja i sposób przekazywania informacji mają duże znaczenie – warto mówić wyraźnie, w naturalnym tempie i unikać mówienia zbyt szybko.

Uczniowie ze spektrum autyzmu

W obowiązującej od 1 stycznia 2022 roku Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób, rewizja 11 – ICD-11 zaburzenia ze spektrum autyzmu zostały zaliczone do zaburzeń neurorozwojowych. Zaburzenia neurorozwojowe to zaburzenia behawioralne (czyli związane z zaburzeniem zachowania) i poznawcze, np. trudności w przetwarzaniu i analizowaniu informacji, problemy z pamięcią i koncentracją uwagi, planowaniem, podejmowaniem decyzji, problemy językowe, pojawiające się w okresie rozwojowym, które wiążą się ze znacznymi trudnościami w nabywaniu i wykonywaniu określonych funkcji intelektualnych, motorycznych, językowych lub społecznych.

Należy pamiętać też o tym, że wciąż przybywa uczniów i uczennic w spektrum autyzmu. Statystyki są nieubłagane.

Liczba osób w spektrum autyzmu w polskich szkołach

Uczniowie i uczennice w spektrum autyzmu to bardzo zróżnicowana grupa – każda osoba może mieć inne potrzeby i sposób funkcjonowania. Trudności zazwyczaj dotyczą komunikacji, relacji społecznych, rozumienia emocji i odbioru bodźców z otoczenia. Niektóre osoby są bardzo wrażliwe na hałas, światło czy dotyk, a inne mogą mieć trudność z odczytywaniem mimiki, tonu głosu czy rozumieniem żartów i przenośni.

Uczniowie i uczennice w spektrum często preferują rutynę, przewidywalność i jasne zasady – nagłe zmiany mogą wywoływać lęk lub dezorientację. Czasem potrzebują przerw sensorycznych, wyciszenia lub konkretnego sposobu, by okazać emocje. Nie zawsze spontanicznie nawiązują kontakt z rówieśnikami, ale bardzo często chcą być częścią grupy – potrzebują tylko więcej zrozumienia i wsparcia.

Część osób w spektrum posługuje się mową werbalną, inne korzystają z alternatywnych i wspomagających metod komunikacji (np. ilustracje, symbole, gesty, komunikatory). Ich zdolności intelektualne są bardzo różne – od poniżej normy intelektualnej po wybitne – dlatego tak ważne jest indywidualne podejście.

W relacjach z rówieśnikami kluczowe są cierpliwość, jasna komunikacja i unikanie zbyt wielu bodźców naraz. Uczniowie i uczennice z autyzmem często mają szczególne zainteresowania

i zdolności wysepkowe, potrafią zaskoczyć wiedzą w konkretnej dziedzinie – warto ich z tego powodu docenić i włączyć w działania grupowe.

Dzięki odpowiedniemu wsparciu – zarówno nauczycieli, jak i rówieśników – mogą rozwijać swoje mocne strony i odnaleźć się w szkolnej społeczności. Dla nich ważne jest, by czuć się akceptowanymi takimi, jacy są – bez oceniania i presji dopasowania się na siłę.

Praktyczne wskazówki:

Uczniowie i uczennice w spektrum autyzmu najlepiej funkcjonują w środowiskach dobrze zorganizowanych i przewidywalnych. Organizując spotkania, warto zaplanować jasny porządek z określonymi godzinami rozpoczęcia, przerw i zakończenia. Taka struktura daje poczucie bezpieczeństwa i zmniejsza poziom stresu.

Komunikaty kierowane do ucznia powinny być proste, konkretne i jednoznaczne – bez abstrakcyjnych sformułowań, idiomów czy przenośni. Na przykład: „Porozmawiajmy teraz o Twoich uczuciach” zamiast „Opowiedz mi, co Ci w duszy gra”. Jasność języka pomaga w lepszym zrozumieniu intencji rozmówcy i ułatwia komunikację.

Uczniowie i uczennice w spektrum autyzmu mogą mieć nadwrażliwość na bodźce sensoryczne – dźwięki, światło, zapachy, dotyk lub inne wrażenia z otoczenia mogą być przez nich odbierane jako intensywne i nieprzyjemne. Warto przygotować spokojne, ciche przestrzenie, do których uczniowie i uczennice będą mogli się wycofać, jeśli poczują się przytłoczeni hałasem lub zgłębieniem.

Dodatkowo warto zadbać o wizualne wsparcie komunikacji – proste grafiki, piktogramy, harmonogramy lub obrazkowe plany dnia mogą znacznie ułatwić orientację w czasie i przestrzeni.

Schoolworkerzy powinni być również świadomi, że kontakt wzrokowy, forma powitania czy sposób prowadzenia rozmowy mogą być inne niż w przypadku uczniów i uczennic neurotypowych – i że to nie oznacza braku zaangażowania czy niechęci. Elastyczność i otwartość na różne sposoby komunikacji są kluczowe.

Uczniowie z niedostosowaniem społecznym oraz zagrożeni niedostosowaniem społecznym

Młodzież z niedostosowaniem społecznym to młodzi ludzie, którzy łamią normy społeczne, szkolne lub prawne, przejawiają zachowania buntownicze, agresywne, autodestrukcyjne albo izolujące. Młodzież zagrożona niedostosowaniem społecznym to z kolei ci, którzy żyją w trudnym środowisku (np. przemoc, ubóstwo, zaniedbanie), co może prowadzić do problemów wychowawczych. Ich trudności wynikają często z braku poczucia bezpieczeństwa, traum, obniżonej samooceny i braku pozytywnych wzorców.

W szkole bywają postrzegani jako „sprawiający kłopoty”, choć w rzeczywistości często nie znają innych sposobów radzenia sobie z emocjami. Potrzebują jasnych zasad, ale też empatycznego podejścia i wsparcia emocjonalnego. Często czują się odrzuceni, nieufni wobec dorosłych i rówieśników, co może prowadzić do wycofania lub agresji.

Budowanie relacji opartej na szacunku i zaufaniu jest dla nich kluczowe. Wsparcie powinno łączyć elementy wychowawcze i psychologiczne, z naciskiem na docenianie ich mocnych stron. Ich zachowanie to często sposób komunikowania wewnętrznych trudności.

Praktyczne wskazówki:

Należy dokładnie poznać trudności, z jakimi zmagają się uczniowie i uczennice w relacjach międzyludzkich i zaproponować im indywidualne podejście. Schoolworkerzy powinni umieć stworzyć bezpieczną przestrzeń, w której młodzież będzie mogła swobodnie wyrażać swoje emocje i problemy.

Schoolworkerzy powinni być przeszkoleni w zakresie rozwiązywania konfliktów i komunikacji, tak aby mogli wspierać swoich rówieśników w radzeniu sobie ze sporami i trudnościami w relacjach. Podczas zajęć można wprowadzać elementy terapii zajęciowej lub treningu umiejętności społecznych, aby uczniowie i uczennice mieli możliwość w naturalny sposób rozwijać kompetencje interpersonalne.

Często mylnie ta grupa uczniów i uczennic jest jednakowo traktowana z uczniami/uczennicami u których potrzeba wsparcia psychologiczno-pedagogicznego wynika z zaniedbań środowiskowych związanych z sytuacją bytową ucznia/uczennicy i jego/jej rodziny, sposobem spędzania czasu wolnego i kontaktami środowiskowymi. Jednak pracując z tymi grupami młodych ludzi należy pamiętać o istotnych różnicach.

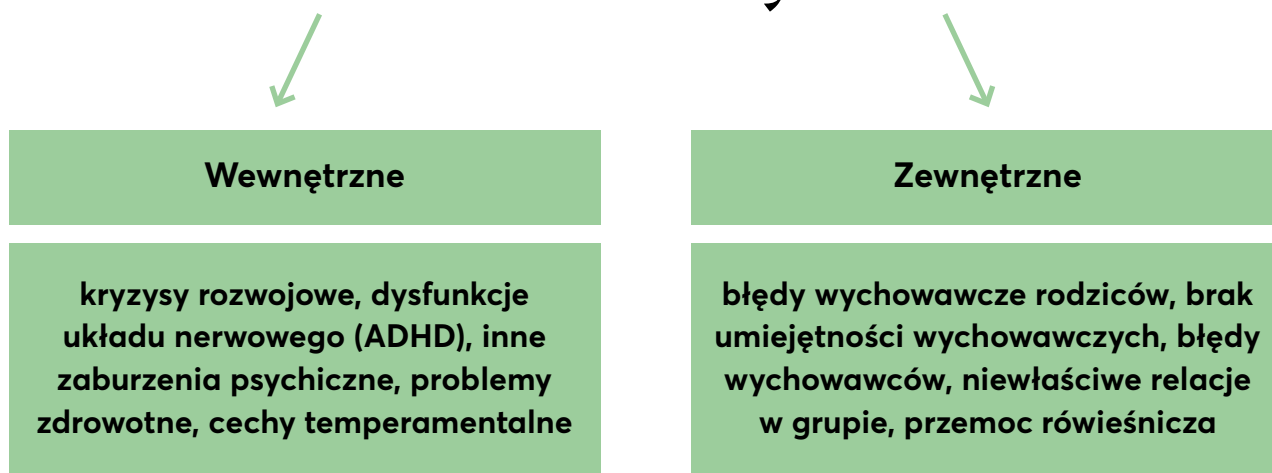
1. U uczniów z zaniedbaniem środowiskowym trudności wynikają głównie z ubóstwa, braku opieki, niedożywienia, niskiego poziomu edukacji rodziców, złych warunków mieszkaniowych, braku dostępu do kultury czy pomocy edukacyjnej. Zachowanie tych uczniów są często bierne, wycofane, związane z brakiem możliwości, a nie z jawnym buntem. Natomiast zachowania uczniów i uczennic z niedostosowaniem społecznym są często aktywnie destruktcyjne, buntownicze, świadomie łamiące normy społeczne (np. wagary, przemoc, drobne przestępstwa, używki). Ich postawy są wynikiem głębszych zaburzeń w sferze emocjonalnej, braku kontroli impulsów lub wpływu grupy rówieśniczej.
2. W związku ze wskazanymi różnicami przyczynach trudności zachowania styl relacji tych osób z dorosłymi i rówieśnikami też będzie miał swoje osobliwości. Dzieci z zaniedbań często są nieśmiałe, mają trudności z komunikacją, brakuje im pewności siebie – potrzebują ciepła, akceptacji i wyrównywania szans, a uczniowie i uczennice niedostosowani bywają nieufni, prowokujący, testują granice – trzeba być jednocześnie konsekwentnym i empatycznym. Dobrze reagują na autentyczność i partnerskie traktowanie (ale musi być zachowana struktura i hierarchia).

Podsumowując, obie grupy wymagają indywidualnego podejścia, cierpliwości i wielospecjalistycznego wsparcia, ale cele i metody będą inne. Kluczowa różnica polega na tym, że dzieci z zaniedbaniem nie miały szans, a dzieci niedostosowane często odrzucają szansę, bo nie wierzą, że coś może się zmienić. I właśnie dlatego obie grupy nie mogą być traktowane identycznie – chociaż empatia i zrozumienie są niezbędne w pracy z każdą z nich.

Uczniowie z zaburzeniami zachowania lub emocji, w tym ADHD

Zanim zaczniemy opisywać zaburzenia zachowania i emocji, musimy jasno przedstawić ich przyczyny.

Uwarunkowania zaburzeń zachowania młodych ludzi

Uczniowie i uczennice z ADHD (zespół nadpobudliwości psychoruchowej z deficytem uwagi) to osoby, które jak wskazuje nazwa, mają trudność z koncentracją uwagi, nadmierną impulsywnością oraz potrzebą ruchu. Często są bardzo energiczni, pomysłowi i otwarci, ale ich zachowanie może być odbierane jako „rozkojarzone” lub „niespokojne”. Potrzebują wsparcia w organizacji działań i wyrozumiałości wobec swojej inności – ich zachowanie nie wynika ze złej woli, ale z trudności w kontroli uwagi i emocji.

Uczniowie i uczennice z zaburzeniami zachowania i emocji mogą przejawiać silne reakcje emocjonalne, bunt, wycofanie lub agresję. Często są to młode osoby z trudnymi doświadczeniami życiowymi, które nie potrafią inaczej wyrażać napięcia i cierpienia. Zamiast oceniać ich zachowanie, warto spróbować je zrozumieć – za gniewem i prowokacją często kryje się potrzeba akceptacji, uwagi i bliskości.

Osoby te potrzebują jasnych zasad, cierpliwości i relacji opartych na zaufaniu. Dzięki empatycznemu podejściu, zrozumieniu i konsekwencji, mogą z powodzeniem funkcjonować w grupie rówieśniczej, odnaleźć swoje mocne strony i rozwijać się emocjonalnie.

Praktyczne wskazówki:

Uczniowie i uczennice z trudnościami emocjonalnymi potrzebują przede wszystkim zostać wysłuchani. Schoolworkerzy powinni być szkoleni w zakresie tzw. aktywnego słuchania – czyli takiego, które daje rozmówcy przestrzeń na wyrażenie emocji, bez pośpiechu i bez udzielania rad na siłę. Warto uczyć młodzież prostych komunikatów, takich jak: Słyszę, że jest ci trudno lub Jestem przy tobie, chcesz pogadać?. Takie słowa, wypowiedziane z autentyczną troską, potrafią działać więcej niż niejedna porada.

W pracy z tymi osobami należy unikać ocen i oceniających sformułowań. Zamiast mówić: „on jest agresywny”, warto zachęcać do formułowania wypowiedzi typu: „wydaje się, że ma w sobie dużo napięcia, może czegoś potrzebuje”. Zmiana języka wpływa na zmianę podejścia – od oceny do ciekawości i zrozumienia. To kluczowe, jeśli celem jest tworzenie środowiska, w którym młodzi ludzie czują się psychicznie bezpieczni.

Uczniowie i uczennice z zaburzeniami emocjonalnymi często funkcjonują w wewnętrznym chaosie.

Dlatego tak ważne jest, aby kontakt z nimi był przewidywalny i spokojny – bez nagłych zmian tonu, bez irytacji, bez ironii. Czasem wystarczy po prostu być obok – konsekwentnie i spokojnie.

Schoolworker powinien znać i potrafić zastosować podstawowe techniki wspierające regulację emocji: wspólne oddychanie, krótką przerwę na uspokojenie, wspólne nazwanie emocji (np. „Wyglądasz na bardzo wkurzonego – chcesz o tym powiedzieć?”). Choć schoolworker nie zastępuje psychologa, może być tym „pierwszym mostem” – osobą, która pomaga przejść od chaosu do poczucia, że nie jest się samemu/samą.

Schoolworkerzy muszą mieć jasność, kiedy nie powinni brać odpowiedzialności – np. w sytuacjach związanych z przemocą, samookaleczeniami czy myślami samobójczymi. W takich przypadkach najważniejsze jest, by natychmiast przekazali informacji dorosłemu. Schoolworker nie jest psychologiem – wystarczy, że jest uważny i wie, do kogo się zwrócić, gdy coś go zaniepokoi.

W spotkaniach z uczniami i uczennicami z ADHD nie ma potrzeby utrzymywania sztywnej formy.

Warto pozwolić im na odrobinę ruchu – mogą wstać, pochodzić chwilę lub trzymać coś w dłoni.

Taka możliwość rozładowania napięcia pomaga im utrzymać koncentrację.

Niezwykle ważne w pracy z osobami z ADHD jest docenianie wysiłku, a nie tylko efektu. Często muszą one włożyć wiele energii w coś, co innym przychodzi naturalnie. Zauważenie tego, np. poprzez: „Fajnie, że się odezwałeś mimo hałasu” – działa wzmacniająco i buduje poczucie sprawczości.

Uczniowie ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się

Uczniowie i uczennice z trudnościami w uczeniu się zmagają się z opanowaniem określonych umiejętności szkolnych. Problemy, pomimo sprawności intelektualnej, a nawet często ponad przeciętnej inteligencji, mogą dotyczyć:

- ☞ czytania (dysleksja),
- ☞ pisania (dysgrafia),
- ☞ poprawności ortograficznej (dysortografia),
- ☞ liczenia (dyskalkulia).

Te trudności mają podłoże neurologiczne i nie są wynikiem braku starań czy motywacji. Często jest tak, że te osoby myślą obrazami, dlatego często trudniej im wyśłowić się i wypowiedzieć ich wspaniałe pomysły. Wiele z tych osób czuje, że nie są zrozumiane, bo choć próbują, ich efekty bywają niesprawiedliwie oceniane. Szkoła może stać się dla nich miejscem frustracji i niepokoju, szczególnie gdy porównują się z rówieśnikami. Rówieśnicy mogą odegrać ważną rolę, pokazując, że wartość człowieka nie zależy od bezbłędnego pisanie czy szybkiego liczenia.

Wspierające otoczenie – oparte na cierpliwości, akceptacji i elastycznym podejściu – pomaga im nabrać odwagi i odzyskać wiarę w swoje możliwości. Dobrze dobrane metody pracy oraz odrobina zrozumienia potrafią otworzyć im drogę do samodzielności i rozwoju w obszarach, w których czują się silni.

Praktyczne wskazówki:

Uczniowie i uczennice z dysleksją lub dysortografią mogą popełniać błędy nawet w najprostszych słowach (na przykład mylić wyrazy „od” i „do”). Nie należy zwracać im na to uwagi w obecności innych osób.

Trudności z czytaniem lub koncentracją mogą sprawiać, że uczeń/uczennica nie zrozumie, co ma zrobić. Warto wspólnie przeczytać polecenie albo wyjaśnić je prostszym językiem – bez oceniania.

Uczeń/uczennica z dyskalkulią lub dysgrafią może czuć się pewniej, jeśli pracuje w parze. Dobrze jest planować spotkania grupowe w taki sposób, aby miał/miała możliwość pracy w duecie.

Osoby ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się często cechują się kreatywnością, intuicją, bogatą wyobraźnią i pomysłowością. Zamiast koncentrować się na trudnościach, warto podkreślać to, co udaje im się dobrze – i mówić im o tym wprost.

Uczniowie z deficytami kompetencji i zaburzeniami sprawności językowych

Uczniowie z zaburzeniami językowymi mogą mieć trudności z mówieniem, rozumieniem wypowiedzi, budowaniem zdań, wysławianiem się lub uczeniem się nowych słów. Czasem ich mowa jest niewyraźna, czasem wypowiedzi są uproszczone, z błędami gramatycznymi lub zbyt krótkie. Choć ich możliwości intelektualne mogą być w normie, trudności językowe wpływają na naukę, relacje rówieśnicze i pewność siebie.

Do takich deficytów odnoszą się:

Specyficzne zaburzenia językowe – czyli trudności w budowaniu poprawnych wypowiedzi, złożonych zdań, rozumieniu złożonych treści, (dlatego osoby te mogą unikać wypowiedzi ustnych), ale także trudności w rozumieniu złożonych poleceń, instrukcji, zdań. Wpływa to nie tylko na naukę, ale też na relacje – młody człowiek może wydawać się małomówny lub niezainteresowany, choć w rzeczywistości trudno mu ubrać myśli w słowa.

Zaburzenia artykulacji – wśród młodzieży z tym deficytem znajdują się osoby z niewyraźną mową lub niepoprawną wymową. Utrzymujące się w wieku młodzieńczym wady wymowy mogą wpływać na poczucie wstydu i wycofanie z relacji rówieśniczych. W związku z tym mogą też unikać wypowiedzi na forum lub nawet pracy w grupie.

Jąkanie i zaburzenia płynności mówienia – problem ten nasila się w wieku dojrzewania, w większości sytuacji jest związany ze stresem psychologicznym. Młodzież jękająca się może unikać kontaktów społecznych, odpowiedzi ustnych, prezentacji – co może być mylnie odbierane jako brak zaangażowania lub wiedzy.

Zaburzenia pragmatyczne (język społeczny) – Młodzi ludzie mogą mieć trudność z czytaniem między wierszami, rozumieniem ironii, sarkazmu, gestów, tonu głosu. Często trudności te występują

w spektrum autyzmu, ale również u uczniów i uczennic bez diagnozy. Utrudniają również budowanie relacji i powodują niezręczne sytuacje społeczne.

Mutyzm wybiórczy – objawia się milczeniem w określonych sytuacjach, mimo zachowanej zdolności mówienia. Te młode osoby swobodnie porozumiewają się w określonych sytuacjach lub z konkretnymi osobami, ale zupełnie nic nie mogą powiedzieć w innych sytuacjach.

Praktyczne wskazówki:

Podczas pracy z uczniami i uczennicami z trudnościami językowymi ważne jest, aby schoolworkerzy dawali młodzieży wystarczająco dużo czasu na sformułowanie myśli. Unikanie kończenia wypowiedzi za ucznia/uczennicę wspiera jego/jej poczucie bezpieczeństwa i szacunku.

Warto zwracać uwagę na to, że dla wielu uczniów i uczennic samo zabranie głosu jest dużym krokiem. Zamiast koncentrować się na poprawności językowej, należy dostrzegać ich odwagę i chęć uczestniczenia w rozmowie.

Pracując z tą grupą młodzieży, należy skupiać się na sensie wypowiedzi, a nie na jej formie. Nawet jeśli wypowiedź jest uproszczona lub niegramatyczna, istotne jest to, co uczeń/uczennica chce przekazać.

Wskazane jest posługiwanie się prostym językiem i utrzymywanie spokojnego tempa rozmowy. W miarę możliwości warto ograniczać bodźce rozpraszające, szczególnie podczas spotkań grupowych – ułatwia to zrozumienie przekazywanych treści.

Uczniowie z chorobami przewlekłymi

Młodzież z chorobami przewlekłymi to uczniowie i uczennice, którzy/które zmagają się z długotrwałymi schorzeniami, takimi jak cukrzyca, astma, epilepsja, choroby serca, nowotwory, choroby autoimmunologiczne czy przewlekłe bóle. Mogą wyglądać zupełnie zdrowo, ale ich codzienne funkcjonowanie bywa utrudnione przez zmęczenie, ból, ograniczenia fizyczne, częste nieobecności lub konieczność przyjmowania leków.

Często odczuwają osamotnienie, obniżone poczucie sprawczości i lęk przed tym, jak zostaną odebrani przez rówieśników, czują niesprawiedliwość i złość. Choroba może wpływać nie tylko na ciało, ale też na emocje, relacje i poczucie przynależności.

Praktyczne wskazówki:

W pracy schoolworkerów z młodzieżą zmagającą się z chorobami przewlekłymi istotne jest uwzględnienie faktu, że nie każdy uczeń/każda uczennica może uczestniczyć we wszystkich działaniach na takich samych zasadach. Część osób może potrzebować przerw na odpoczynek, przyjęcie leków lub unikanie określonych aktywności – i takie potrzeby powinny być traktowane jako naturalny element codziennego funkcjonowania.

Warto zwracać uwagę na sposób, w jaki okazywane jest wsparcie. Nadmierne współczucie lub podkreślanie różnicy mogą być niezamierzenie przytłaczające i utrwalać poczucie „inności”. Szacunek, dyskrecja i traktowanie ucznia/uczennicy jako pełnoprawnego członka grupy – przy jednoczesnym uwzględnianiu realnych potrzeb – są kluczowe dla budowania bezpiecznego i włączającego środowiska.

Dłuższe nieobecności spowodowane leczeniem, pobytami w szpitalu lub rekonwalescencją mogą prowadzić do wykluczenia z życia klasy. W takich sytuacjach szczególnie ważne jest wspieranie

schoolworkerów w podejmowaniu działań podtrzymujących więzi – takich jak przekazywanie wiadomości od grupy, dzielenie się materiałami edukacyjnymi czy organizowanie krótkich spotkań online, jeśli to możliwe.

Nie każdy uczeń/każda uczennica chce lub czuje się gotowy/gotowa mówić o swoim stanie zdrowia. Kluczowe staje się więc nie zadawanie pytań, ale stworzenie przestrzeni, w której można być sobą – bez presji, bez tłumaczenia się i bez konieczności odpowiadania na ciekawość otoczenia. Warto podkreślać, że dla wielu uczniów i uczennic samo przyjscie na zajęcia lub spotkanie może być dużym wysiłkiem i osiągnięciem. Zauważenie takiego zaangażowania, bez nadmiernego rozgłosu, ale z autentycznym uznaniem, wpływa pozytywnie na poczucie wartości i przynależności.

Uwaga! W przypadku pracy z uczniami i uczennicami z chorobami przewlekłymi niezbędne jest również przygotowanie schoolworkerów na sytuacje nagłe, które mogą pojawić się w trakcie wspólnych aktywności. Chociaż schoolworker nie pełni roli opiekuna medycznego, powinien wiedzieć, jak się zachować, gdy wystąpią niepokojące objawy lub pogorszenie stanu zdrowia ucznia/uczennicy.

Podstawą jest znajomość procedur obowiązujących w szkole oraz świadomość, do kogo należy niezwłocznie zgłosić sytuację (np. wychowawcy, pielęgniарce, dyżurnemu nauczycielowi). Ważne jest również, aby schoolworker wiedział, kiedy i w jakiej formie należy wezwać pomoc oraz jak udzielić pierwszych informacji osobom dorosłym. W tym może być pomocna taka lub podobna grafika (Narzędzie 8 i 9).

Koordinator szkolny powinien upewnić się, że w zespole schoolworkerów panuje jasność co do granic ich roli – nie chodzi o podejmowanie działań medycznych, ale o uważność, szybkie reagowanie i odpowiedzialne przekazanie informacji.

Warto rozważyć wcześniejsze omówienie z uczniem/uczennicą i jego/jej opiekunem, czy istnieją konkretne wskazówki dotyczące postępowania w razie potrzeby – na przykład informacje o przyjmowanych lekach, objawach ostrzegawczych lub procedurze kontaktu z rodzicem. Takie ustalenia powinny być przechowywane w sposób dyskretny, ale dostępny dla osoby odpowiedzialnej w danej sytuacji.

Uczniowie doświadczający niepowodzeń edukacyjnych

Niepowodzenia edukacyjne to sytuacje, w których uczeń/uczennice systematycznie osiąga wyniki poniżej swoich możliwości lub poniżej oczekiwań szkolnych. Mogą one wynikać z różnych przyczyn: trudności poznawczych, braków w podstawach wiedzy, trudnej sytuacji domowej, lęku przed porażką, przewlekłej choroby, niskiej motywacji lub trudności emocjonalnych.

Uczniowie/uczennice, którzy/które często doświadczają porażek w nauce, mogą stracić wiarę w siebie, wycofać się z aktywności, unikać odpowiedzi, lekcji, a nawet kontaktów z rówieśnikami. W grupie rówieśniczej mogą próbować maskować swoje trudności poprzez unikanie zadań, żartowanie, bunt lub izolację.

Praktyczne wskazówki:

W przypadku uczniów i uczennic, u których niepowodzenia edukacyjne wynikają z trudności poznawczych, istotne jest budowanie uważnego, wspierającego podejścia ze strony schoolworkera.

Częste doświadczenie porażek może znacząco obniżać motywację i poczucie własnej wartości. Dlatego ważne jest, by schoolworkerzy koncentrowali się na zauważaniu wysiłku ucznia/uczenicy, a nie jedynie na jego/jej wynikach. Nawet jeśli rezultat nie jest zgodny z oczekiwaniami, warto docenić fakt, że uczeń podjął próbę, że się nie poddał/poddawała i że kontynuuje działanie mimo trudności.

W pracy z tą grupą młodzieży należy unikać porównań – zarówno z uczniami/uczennicami osiągającymi lepsze wyniki, jak i z tymi, którzy/które mają większe trudności. Nawet jeśli intencją jest wzmocnienie i docenienie, porównania mogą wywołać presję, zwiększyć frustrację lub pogłębić poczucie osamotnienia. Znacznie bardziej wspierające jest zauważenie indywidualnego postępu – nawet bardzo małego – oraz pokazanie uczniowi/uczennicami, że jego/jej tempo i droga mają wartość.

Pomoc oferowana przez schoolworkera nie powinna prowadzić do wyręczania. Warto wspierać ucznia/uczenicy, proponując wspólne uczenie się, tłumaczenie trudniejszych treści, dzielenie się strategią działania, ale z jednoczesnym zachowaniem przestrzeni na samodzielne próby. Wsparcie powinno wzmacniać sprawczość i poczucie kompetencji, nie odbierać ich.

Niepowodzenia edukacyjne często wiążą się z napięciem emocjonalnym, które może wyrażać się poprzez złość, zamknięcie się w sobie lub rezygnację. Istotne jest, aby schoolworkerzy potrafili dostrzegać emocjonalne tło takich zachowań i nie oceniali ucznia/uczenicy jako „niezainteresowanego” czy „leniwego”. Pomocne może być przyjęcie szerszej perspektywy – dostrzeżenie, że uczeń/uczenica być może czuje się przytłoczony/przytłoczona, zniechęcony/zniechęcona lub od dawna nie miał/nie miała okazji doświadczyć sukcesu.

Uczniowie w sytuacji kryzysowej lub traumatycznej

Sytuacje kryzysowe i traumatyczne to wydarzenia, które przekraczają możliwości radzenia sobie młodego człowieka – mogą to być nagłe zdarzenia (np. wypadek, śmierć bliskiej osoby), długotrwały stres (np. przemoc domowa, rozwód rodziców, przewlekła choroba psychiczna kogoś z otoczenia) lub doświadczone wcześniej traumy. Młodzież dotknięta kryzysem może reagować bardzo różnie: wycofaniem, drażliwością, lękiem, poczuciem odrętwienia, impulsywnością lub zamknięciem w sobie. Z zewnątrz te reakcje mogą być trudne do zrozumienia, ale są naturalną odpowiedzią organizmu na przeciążenie emocjonalne. W sytuacjach trudnych młodzi ludzie potrzebują przede wszystkim bezpiecznego kontaktu, zaufania i obecności drugiego człowieka – nawet jeśli nie potrafią o tym wprost powiedzieć.

UWAGA! Trzeba pamiętać, że schoolworker nie jest ekspertem, więc jeśli sytuacja tego wymaga, musi przekierować ucznia/uczenicy do osoby dorosłej!

Praktyczne wskazówki:

W kontaktach schoolworkerów z osobami po trudnych doświadczeniach emocjonalnych należy zwracać szczególną uwagę na jakość obecności, sposób reagowania na emocje uczniów i uczennic oraz ochronę własnych granic. Młodzież w kryzysie emocjonalnym może reagować bardzo różnie – od wycofania i milczenia, po gwałtowne emocje czy zachowania trudne do przewidzenia. Żadna z tych reakcji nie powinna być oceniana – każda emocja ma swoje uzasadnienie i prawo do zaistnienia. Celem wsparcia nie jest poprawianie nastroju ani próba natychmiastowego działania. Czasem wystarczy po prostu być – towarzyszyć, czasem w ciszy, z akceptacją, bez nacisku na rozmowę.

Dobrze przygotowany schoolworker powinien wiedzieć, że samo zapewnienie dostępności i poczucia, że ktoś jest obok, może mieć ogromne znaczenie dla ucznia w kryzysie. Uczniowie/uczenice często nie są gotowi/gotowe na natychmiastowy kontakt czy rozmowę – ważne jest więc, aby sygnały drugiej osoby były uważnie zauważane i respektowane. Wspierające działanie nie powinno wynikać z przymusu ani z potrzeby „zrobienia czegoś dla dobra drugiej osoby”, ale z realnej gotowości do spokojnego towarzyszenia – bez presji i oczekiwań.

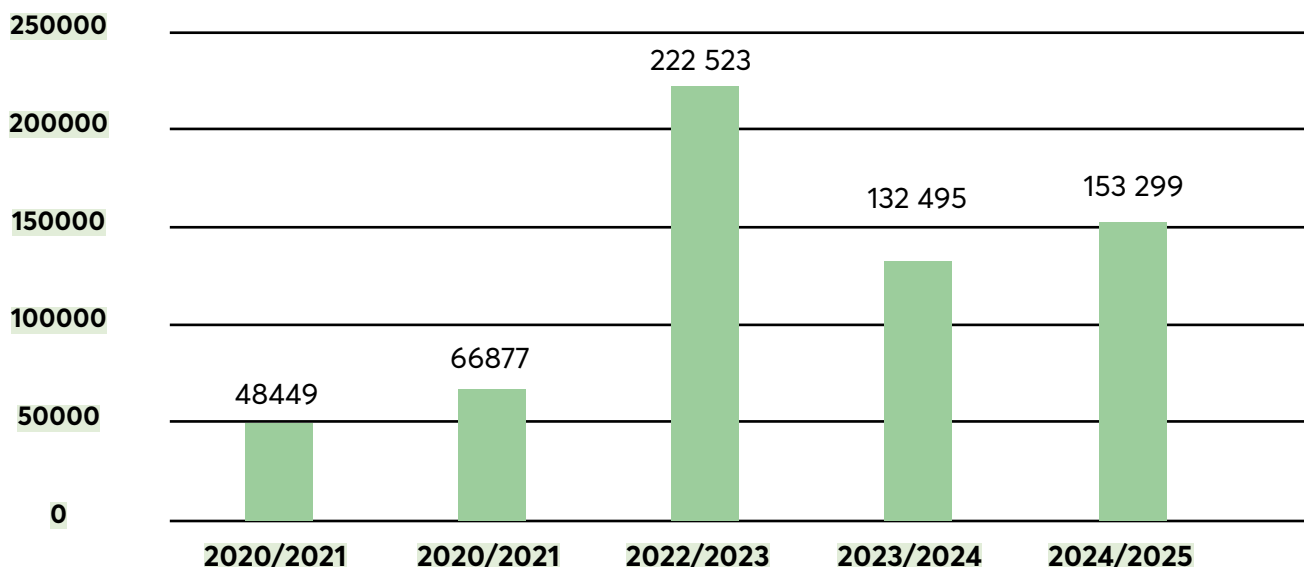
Bezpieczeństwo emocjonalne osób w kryzysie buduje się często przez stałość, przewidywalność i spokój otoczenia. Warto dbać o prostą, jasną komunikację, spokojny ton, powtarzalność pewnych gestów czy rytuałów – to elementy, które mogą stać się punktem odniesienia w trudnym czasie. Równocześnie należy podkreślić, że schoolworkerzy nie są terapeutami ani specjalistami i nie powinni brać na siebie odpowiedzialności za rozwiązywanie sytuacji.

Koordinator szkolny powinien zadbać o to, by schoolworkerzy wiedzieli, że mają obowiązek – przekazać dorosłym informację. Skontaktowanie się z wychowawcą, psychologiem szkolnym lub innym zaufanym dorosłym nie jest donoszeniem, ale odpowiedzialnym i wspierającym działaniem. Podobnie, jeśli trudna historia lub emocje drugiej osoby wywołują przeciążenie, schoolworker powinien wiedzieć, że ma prawo szukać wsparcia także dla siebie. Udzielanie pomocy nie oznacza rezygnacji z własnych granic – towarzyszenie innym wymaga troski również o siebie. W sytuacjach kryzysowych schoolworker musi pamiętać o algorytmie bezpieczeństwa (patrz Narzędzie 7).

Uczniowie doświadczający trudności adaptacyjnych – wynikających z różnic kulturowych lub zmiany środowiska edukacyjnego, w tym wcześniejszego kształcenia za granicą.

W Polsce w ostatnich latach znacznie zwiększyła się ilość uczniów cudzoziemskich. Jest to spowodowane przede wszystkim trudną sytuacją Ukrainy i Białorusi.

Ilość uczniów cudzoziemskich w polskich szkołach

Uczniowie/uczennice przybywający/przybywające z tych krajów oprócz trudności adaptacyjnych mogą być w obciążeniu dużym kryzysem i traumą.

Wszyscy uczniowie, niezależnie od przyczyn zmiany miejsca zamieszkania, mogą mieć i najczęściej mają trudności adaptacyjne. Zjawisko to jest bardzo realne, choć często niedostrzegane. Często nie chodzi tylko o zmianę szkoły – ale o nowy świat.

Tacy uczniowie/takie uczennice mogą doświadczać wyobcowania, lęku, niepewności, nie rozumieć zasad społecznych w nowym miejscu lub czuć, że nie pasują. Ich trudności nie wynikają z braku chęci do nauki czy kontaktu z rówieśnikami, ale z napięcia adaptacyjnego – potrzeby przystosowania się do wielu zmian naraz: języka, zwyczajów, relacji, stylu nauczania czy nawet sposobu ubierania się.

Wielu uczniów/wiele uczennic w danej sytuacji doświadcza całego spektrum trudnych dla nich i ich otoczenia emocji: poczucie inności, samotność, dezorientację, czasem bunt. Mają ogromną potrzebę przynależności i bezpieczeństwa.

Praktyczne wskazówki:

W pracy schoolworkerów z uczniami i uczennicami doświadczającymi trudności adaptacyjnych – na przykład w związku z wcześniejszym kształceniem za granicą, różnicami kulturowymi lub językowymi – szczególnie istotna jest uważność na sygnały, które mogą być błędnie odczytane jako brak zaangażowania. Wycofanie, brak reakcji czy inny sposób funkcjonowania nie muszą oznaczać niechęci. Często są próbą odnalezienia się w nowym środowisku, w którym zasady nie są jeszcze znane lub nie zostały jasno nazwane.

Uczniowie/uczennice, którzy/które wcześniej uczyli/uczyły się w innym systemie edukacyjnym, mogą nie znać pozornie oczywistych norm – takich jak różnice między kartkówką a sprawdzianem, znaczenie oceny z odpowiedzi ustnej czy forma relacji z nauczycielem. Zadaniem schoolworkera może być wspieranie ich w zrozumieniu tych zasad i spokojne tłumaczenie reguł obowiązujących w szkole i grupie rówieśniczej. Taka pomoc znacząco zwiększa poczucie bezpieczeństwa i przynależności.

W kontakcie z uczniami i uczennicami pochodzącymi z innych środowisk warto ograniczyć pytania dotyczące ich inności – takie jak kraj pochodzenia, wyznanie czy wcześniejsze doświadczenia. Tego typu ciekawość, nawet jeśli nie jest wroga, może być męcząca i odbierana jako ocenianie. Integracja znacznie lepiej zachodzi przez wspólne działanie, a nie przez wypytywanie. Pozwolenie drugiej osobie na bycie sobą – bez potrzeby tłumaczenia się – ma ogromne znaczenie.

Szkoła i grupa mogą być pełne niezrozumiałych dla nowo przybyłego ucznia/przybyłej uczennicy niuansów językowych. Warto wspierać schoolworkerów w stosowaniu prostego i jasnego języka – z unikaniem slangu, skrótów czy ironii. Przejrzysta komunikacja, mówienie z szacunkiem i cierpliwością pozwalają budować prawdziwy dialog.

Duże znaczenie ma również aktywne zapraszanie uczniów do wspólnego działania. Nie warto czekać, aż ktoś sam się zgłosi – z różnych powodów może być to dla niego/niej trudne. Schoolworker, który proponuje wspólne siedzenie w ławce, pracę w parze czy rozmowę podczas przerwy, może odegrać kluczową rolę w procesie integracji. Takie gesty, choć drobne, mają realną siłę i potrafią zmienić czyjeś doświadczenie obecności w grupie.

Jednocześnie należy pamiętać, że uczniowie z trudnościami adaptacyjnymi nie potrzebują specjalnego traktowania – potrzebują równych szans, uważności i zwykłej, ludzkiej akceptacji. Koordynator szkolny powinien wspierać schoolworkerów w rozpoznawaniu sytuacji, w których interwencja dorosłych jest konieczna – jeśli schoolworkerzy zauważą, że ktoś jest wykluczany,

zagubiony lub przeżywa trudności, powinni mieć jasność, że zgłoszenie takiej sytuacji nie jest nadmierną reakcją, ale wyrazem troski i odpowiedzialności.

Uczniowie szczególnie uzdolnieni

Uczniowie i uczennice szczególnie uzdolnieni to grupa wyjątkowa, choć często niedostatecznie rozumiana i zauważana. Ich potrzeby są inne niż u pozostałych grup, ale równie ważne. Są to osoby, które wykazują ponadprzeciętne zdolności poznawcze, twórcze, artystyczne lub społeczne. Czasem ich potencjał przejawia się w jednym wyraźnym obszarze (np. matematyka, muzyka, języki), a czasem w bardziej ogólnym, szerokim stylu myślenia i rozumienia.

Ucznia zdolnego charakteryzuje:

- ☞ wysoki poziom uzdolnień specjalnych (np. muzycznych, plastycznych, wychowawczych, sportowych, językowych, matematycznych);
- ☞ posiadanie predyspozycji do znaczących osiągnięć w nauce lub działalności społecznie wartościowej;
- ☞ wysoka oryginalność i twórczość w działaniu, ciekawość poznawcza,
- ☞ wrażliwość – łatwość w dostrzeganiu emocji i ich odbiorze, dostrzeganie cudzych przeżyć, otwartość na doświadczenie, wrażliwość zmysłowa.

Osoby te są postrzegane, że poradzą sobie ze wszystkim same – tymczasem wiele z nich doświadcza trudności emocjonalnych, presji otoczenia, poczucia inności lub braku zrozumienia. Niektóre funkcjonują perfekcjonistycznie, obawiają się porażki, czują się niedopasowane lub izolują się społecznie.

Ich rozwój poznawczy może wyprzedzać rozwój emocjonalny – co prowadzi do dysharmonii, która bywa źródłem napięcia. Uzdolnienie nie zawsze idzie w parze z wysokimi wynikami szkolnymi – czasem te osoby są znudzone, niezaangażowane, bo nie czują wyzwania. Domagają się indywidualnego podejścia, akceptacji i rozwoju na własnych warunkach.

Praktyczne wskazówki:

W kontaktach schoolworkerów z osobami szczególnie uzdolnionymi warto pamiętać, że wysoki potencjał intelektualny nie oznacza automatycznie dojrzałości emocjonalnej ani odporności psychicznej. Uzdolnieni uczniowie i uczennice również mogą doświadczać lęku, wątpliwości, poczucia osamotnienia czy trudności w relacjach z rówieśnikami. Często mierzą się z presją – zarówno wewnętrzną, jak i zewnętrzną – związaną z oczekiwaniami rodziny, szkoły czy własnymi ambicjami. Równocześnie mogą unikać proszenia o pomoc, ponieważ przyzwyczajono ich do roli osoby radzącej sobie zawsze najlepiej.

W środowisku szkolnym ci uczniowie i uczennice bywają etykietowani – określenia takie jak „kujon” czy „mądrała” mogą prowadzić do wykluczenia, dystansu i trudności w budowaniu relacji rówieśniczych. Zamiast wspierać współpracę, takie podejście buduje podziały. Zadaniem schoolworkera może być wspieranie integracji poprzez budowanie przestrzeni, w której kompetencje są zauważane, ale nie stają się powodem do wykluczenia.

Warto również unikać automatycznego przypisywania uzdolnionemu uczniowi/uzdolnionej uczennicy roli lidera. Nie każda osoba, która świetnie radzi sobie intelektualnie, ma ochotę występować

publicznie czy prowadzić projekt. Może czuć się pewnie w przygotowywaniu treści, ale niekomfortowo w prezentowaniu ich przed grupą. Schoolworker powinien upewniać się, czy dana osoba jest gotowa na takie wyzwanie i nie narzucać odpowiedzialności, która może być dla niej obciążeniem.

Zdolni uczniowie i uczennice często są angażowani w działania rywalizacyjne – konkursy, olimpiady, porównania wyników. Warto dbać o to, by proponowane działania rozwijały również obszar relacyjny, emocjonalny i społeczny – poprzez wspólne inicjatywy, które nie są nastawione na wynik, lecz na budowanie wspólnoty i współpracy.

Koordinator szkolny może wspierać schoolworkerów w zauważaniu, że uczniowie i uczennice szczególnie uzdolnieni często stawiają sobie bardzo wysokie wymagania. Przypomnienie, że każdy ma prawo do błędów, a wartość człowieka nie zależy od oceny, może mieć duże znaczenie dla ich równowagi emocjonalnej. Proste, uważne towarzyszenie może być dla takiej osoby cenniejsze niż kolejne słowa uznania za osiągnięcia.

Podsumowanie

Zadania koordynatora szkolnego w kontaktach schoolworkerów z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

W kontaktach schoolworkera szczególną rolę odgrywa uważność na potrzeby uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. W każdej szkole znajdują się osoby, których funkcjonowanie edukacyjne, społeczne i emocjonalne jest uwarunkowane różnymi trudnościami – wynika z niepełnosprawności, zaburzeń rozwojowych, chorób przewlekłych, kryzysów psychicznych, traum, zaburzeń zachowania i emocji, różnic językowych, sytuacji adaptacyjnych czy niepowodzeń szkolnych.

W pracy z tą grupą uczniów i uczennic nie istnieje jedno uniwersalne podejście. Kluczowe znaczenie ma indywidualizacja – dostosowanie kontaktu do możliwości, tempa, stylu komunikacji i gotowości danej osoby. Empatia i zaangażowanie powinny iść w parze z uważnością na granice, a chęć pomocy – z umiejętnością wycofania się, kiedy sytuacja tego wymaga.

Uczniowie i uczennice z trudnościami poznawczymi i edukacyjnymi potrzebują, by zauważać ich wysiłek, a nie tylko efekt. Z kolei osoby z zaburzeniami emocjonalnymi wymagają spokoju, przewidywalności i prostych komunikatów, a nie działania na siłę. Wsparcie w przypadku osób z autyzmem oznacza jasność i struktury, a dla uczniów i uczennic z niepełnosprawnością ruchową – dostępność i realną możliwość udziału w działaniach. Młodzież z chorobami przewlekłymi czy kryzysami psychicznymi potrzebuje nie współczucia, lecz delikatnej obecności i gotowości do reagowania zgodnie z zasadami bezpieczeństwa. Uczniowie i uczennice z trudnościami językowymi potrzebują prostoty języka i cierpliwości, natomiast ci szczególnie uzdolnieni – przestrzeni, w której mogą być sobą, bez presji sukcesu.

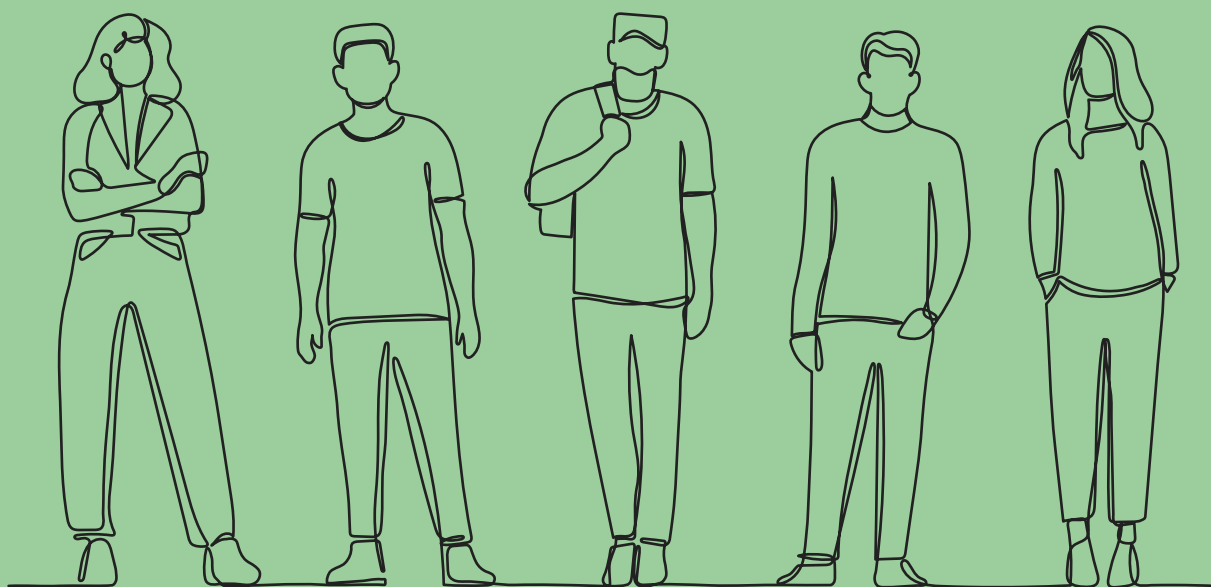
We wszystkich tych relacjach najważniejsze jest tworzenie przestrzeni, w której uczniowie i uczennice mogą poczuć się bezpieczni, z szacunkiem potraktowani i zauważeni w swojej indywidualności. Schoolworker nie musi „pomagać” w sposób ekspercki. Wystarczy, że będzie obecny – uważny, nieraniący, otwarty na drugiego człowieka.

Koordinator szkolny powinien wspierać schoolworkerów w rozumieniu, że:

- ☞ nie każdy potrzebuje tego samego rodzaju pomocy,
- ☞ nie zawsze trzeba działać – czasem wystarczy być,
- ☞ nie każda sytuacja powinna być rozwiązywana przez rówieśnika – w razie wątpliwości należy sięgnąć po wsparcie dorosłych.

Bezpieczeństwo schoolworkera, jego granice i emocjonalna równowaga są równie ważne jak potrzeby uczniów i uczennic, którym towarzyszy. Udzielanie wsparcia nie powinno odbywać się kosztem siebie ani prowadzić do przeciążenia. Jasność roli, możliwość konsultowania trudnych sytuacji oraz wsparcie ze strony dorosłych to warunki, które pozwalają schoolworkerowi działać odpowiedzialnie, skutecznie i z zachowaniem równowagi.

Dzięki takiemu podejściu możliwe jest budowanie w szkole środowiska, w którym każda osoba, niezależnie od swoich możliwości, trudności czy doświadczeń – ma szansę na uczestnictwo, rozwój i poczucie przynależności.

Projekt „Wsparcie rówieśnicze w zakresie zdrowia psychicznego młodzieży (Peer support)” realizowany jest w ramach programu Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021–2027 (FERS), Priorytet FERS.05 Innowacje społeczne, Działanie 05.01 Innowacje społeczne, przez Fundację Rozwoju Systemu Edukacji w partnerstwie z Ministerstwem Edukacji Narodowej i Fundacją „Instytut Edukacji Pozytywnej”.

Fundusze Europejskie
dla Rozwoju Społecznego

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

